

جغرافیای دریای پارس (خلیج فارس)

نویسنده : روزبه پارساپور

موقعیت خلیج فارس

دریای پارس (به زبان فارسی و به عربی الخلیج الفارسی) در ۲۴ تا ۳۰ درجه و ۳۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ تا ۵۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد. دریای پارس امروزی بخش کوچکی از گستره آبی پهناوری است که در روزگاران قدیم دریای پارس نامیده می‌شد زیرا در گذشته دریای پترس تمامی دریای مکران (عمان) و بخشی از اقیانوس هند را تا حدود رود سند در بر می‌گرفته است.

دریای پارس امروزه به آبراهی تلقی می‌شود که در امتداد دریای مکران (عمان) قرار گرفته و با کشورهای باستانی ایران و کشورهای عربی عربستان، کویت، قطر، امارات، بحرین، عمان و عراق مرز آبی مشترک دارد. از آنجایی که از یک سوی ایران بیشترین مرز مشترک آبی را در دریای پارس دارد و از سوی دیگر در تشکیل تمدن باستانی این منطقه نقش اصلی را ایفا کرده است و همچنین در طول تاریخ کنترل و فرمانروایی دریای پارس نزد ایرانیان بوده است، از این روی ایران به عنوان میراث دار اصلی این منطقه محسوب می‌شود و بارزترین مشخصه آن نیز نام این پهنه آبی است که به نام ایرانیان در طول سه هزار سال گذشته ثبت شده است. متأسفانه کشورهای حوزه جنوبی دریای پارس مانند (بحرین، قطر، کویت، امارات متحده عربی...) اکثراً قراردادی، کوچک و جدید التاسیس هستند و مرزهای کشورشان بوسیله اراده و خواست کشورهای استعماری جهان تقسیم بندی شده است که حتی توان دفاع از خود را نیز ندارند. هیچ پژوهشگری در کتابهای تاریخی خاورمیانه نامی از کشورهایمانند قطر - امارات - کویت و... نمیتواند پیدا کند. تنها از بحرین در کتابهای تاریخی چند بار نام برده شده است که آنهم به دلیل این می‌باشد که بحرین بخشی از سرزمین ایران و تمدن کهن بوده است و مردمانش فارسی و عربی زبان می‌بوده اند و طی چند دهه گذشته به خواست استعمار انگلستان از ایران تجزیه شده است. از این جهت کنترل و نقش کلیدی این دریای بزرگ و استراتژیک از گذشته در اختیار ملت و دولت ایران قرار داشته و در آینده نیز بدون شک خواهد بود.

دریای پارس از شرق از طریق تنگه هرمز و دریای مکران (عمان) به اقیانوس هند راه دارد و از غرب به رودخانه اروندرود در خوزستان ایران که حاصل پیوند دو رودخانه دجله و فرات در عراق و الحاق رود کارون در ایران به آن است ختم می‌شود. طول دریای پارس از تنگه هرمز تا آخرین نقطه پیشروی آن در جانب مغرب حدود ۸۰۵ کیلومتر است.

آب و هوا ، عمق ، طول و عرض جغرافیایی دریای پارس

دریای پارس به عنوان گرمترین پهنه آبی دنیا شناخته شده است و از نظر آب و هوایی شرایط خشک و نیمه استوایی دارد، عریض ترین بخش آن ۱۸۰ مایل است و عمیق ترین نقطه آن ۹۳ متر در ۱۵ کیلومتری تنب بزرگ ، و کم عمق ترین بخش آن در غرب بین ۱۰ تا ۳۰ متر است . عمق کم دریای پارس باعث شده است که خشکی مرتب بدرون دریا پیشروی نماید . در عین شوری زیاد آب، ۲۰۰ چشمه آب شیرین در کف و ۲۵ چشمه کاملاً شیرین در سواحل این دریا جریان دارد که همگی از کوههای زاگرس یا پارس ایران سرچشمه می گیرند، اروند، کارون، دیاله، زاب، جراحی، مند، دالکی و میناب بزرگترین و پر آب ترین رودهایی هستند که به دریای پارس می ریزند. گرمای هوا گاهی در تابستان ۵۰ درجه و برودت آن در زمستان تا ۳ درجه گزارش شده است. بنادر کیش، بندرعباس، خرمشهر، دبی، شارجه، ابوظبی، کویت، بحرین، دوحه ، و بصره، دریای پارس را به قطب اقتصادی و توریستی جهان تبدیل کرده است. دریای پارس از نظر ژئوپلیتیک، استراتژیک، انرژی و همچنین تاریخ و تمدن، یک پهنه آبی مهم و منحصر به فرد در کل جهان محسوب می شود. به طوریکه چشم طمع کشورهای سودجوی جهان که فاقد پشتوانه فرهنگی و تمدنی هستند و با قدرت نامشروع خود بر بسیاری کشورهای جهان و بخصوص عربی منطقه خاورمیانه حکمرانی میکنند همیشه به این نقطه معطوف بوده است . کشفیات باستان شناسی سالهای اخیر در دو طرف سواحل شمالی و جنوبی دریای پارس ثابت می کند که این پهنه آبی یکی از مهمترین و شاید اولین مرکز سکونت انسانها است و گهواره و مرکز تبادل تمدنهای زیادی مانند ایلامی، سومری، آکدی، آشوری، بابلی، مادی، پارسی، یونانی، اسلامی و... بوده است . به طور نمونه منطقه جیرفت در شهر کرمان ایران به قدمتی بالغ بر شش هزار سال شهرنشینی و تمدن مکتوب شهرت جهانی دارد که دریای پارس پل ارتباطی این شهر محسوب میشده است.

دریای پارس امروزه با وسعتی در حدود ۲۳۷۴۷۳ کیلومتر مربع (اندازه گیری شده توسط مدیریت هیدروگرافی سازمان جغرافیایی ایران، سال ۱۳۸۶) پس از خلیج مکزیکو و خلیج هودسن سومین خلیج بزرگ جهان محسوب می شود.

دریای پارس با توجه به آنکه به اقیانوس هند راه دارد و به دریای مکران نیز متصل است با اینحال از کم عمق ترین دریاها (که ۹۳ متر بیشترین عمق آن میباشد) محسوب می شود و در ردیف دریاهاي بالتیک و خلیج هودسن قرار دارد . این در حالی که عمق دریای مکران در برخی نقاط به ۳۰۰۰ متر نیز می رسد و عمق دریای سرخ هم از ۱۰۰۰ بیشتر است . میانگین ژرفای دریای پارس ۳۰ متر است. این پهنه آبی قدیمی ترین دریایی است که بشر آن را می شناخته است بر پایه نقشه های تکتونیک دریای پارس جزء کانونهای زلزله خیز ایران است دانشنامه بریتانیکا در این خصوص نوشته است " آخرین حرکتی که دریای پارس در معرض آن قرار داشته و دارد عبارت است از بالا آمدن تدریجی است زلزله در دریای پارس و گاهی بسیار شدید است.

ژئومورفولوژی خلیج فارس Geomorphology

از نظر ریخت شناسی ، دریای پارس نامتقارن و شیب ساحل جنوبی آن آرام تر از ساحل شمالی است. به عبارت دیگر ، محور طولی دریای پارس آن را به دو قسمت تقسیم می کنند یکی تک شیب پایدار جنوبی که پیش بوم سپر عربستان است و شیب بسیار آرام دارد و دیگری بخش ناپایدار شمالی است که قسمتی از رشته کوههای چین خورده زاگرس و تغییرات شیب آن ۱۷۵ سانتی متر در هر کیلومتر است. کرانه جنوبی دریای پارس ، به ویژه در شرق شبه جزیره قطر ، منطقه وسیع و کم عمقی (۱۰ تا ۲۰ متر) است که به طور عمده با ریخت شناسی بست ، محیط تبخیری و منطقه جزر و مدی مشخص است.

این دریا ، از رسوبات سخت و بلند با اشکال خطی ساخته شده و با واسطه یک دشت ساحلی باریک ، با دریا در ارتباط است .منطقه کم شیب کرانه جنوبی و دریای کم ژرفای آن با تاقدیس هایی با یالهای کم شیب با روند شمالی به جنوبی تا شما شرقی- به جنوب غربی ، اغلب میدان های نفتی بزرگی را می سازند. تاقدیس های قطر، رودخان و بحرین اغلب چهره های توپوگرافی Topography کم شیبی را تشکیل داده اند که با سیستم های گسلی کنترل می شوند. از سوی دیگر ، کرانه شمالی دریای پارس، کرانه ای کوهستانی با روند شمال غربی است که پشته های تاقدیسی با بلندی بیش از ۱۵۰۰ متر هستند. به همین دلیل ، ساختارهای کرانه شمالی ، از دیدگاه هندسی ، با آنچه که در کرانه جنوبی است، تفاوت دارد .برخورد ساختارهای کرانه غربی و رشته کوه زاگرس ، توپوگرافی زیر دریایی دریای پارس را تشکیل می دهد. گرچه شیب بستر بسیار آرام است، ولی حدود ۲۰ جزیره و تعدادی پشته های کوتاه و بلند زیردریایی در آن وجود دارد که بی هنجاریهای توپوگرافی را تشکیل می دهند. جزایر ایرانی دریای پارس به صورت پشته های کشیده و موازی ساحل و یا کم و بیش دایره ای شکل هستند. از گروه نخست ، قشم و کیش را می توان نام برد که در واقع دنباله زاگرس بوده و بر اثر بالا آمدن سطح آب به صورت جزیره درآمده اند. ولی جزایر گرد مانند هرمز ، ابوموسی و... گنبدهای نمکی سری هرمز هستند. سطح جزایر دریای پارس ، از رسوبات تخریبی و مارن تشکیل شده که کم و بیش صدف دارند. خاک آنها شور و یا گچ دار است و به همین دلیل رشد گیاهان ، محدود به انواع خاص است.